BROJNI SISTEMI

POZICIONI BROJNI SISTEMI

~~OSTALI BROJNI SISTEMI KAO ŠTO SU VAVILONSKI, RIMSKI, MAJANSKI, …~~

Hindu-Arabik ili Indo-Arabik
Razvoj od 1. do 10. veka nove ere
Aryabhata - definisao pozicioni sistem
Brahmagupta - uveo nulu
Abu'l-Hasan al-Uqlidisi – uveo decimalnu tačku

r – radiks (radix) – osnova brojnog sistema – za nas od interesa kada je to celobrojna vrednost

c_i – cifre brojnog sistema $c_i \in \{0,1,2,\ldots r-2, r-1\}$

V – vrednost koja se prikazuje (za sada samo pozitivne)

zapis $c_{n-1}c_{n-2}\,c_{n-3}\ldots\,c_1\,c_0.\,c_{-1}\,c_{-2}c_{-3}\ldots\,c_{-k+1}\,c_{-k}$

n celih mesta
k razlomljenih mesta
. tačka osnove

$$V = \sum_{i=-k}^{n-1} c_i r^i$$

Težinski – svaka cifra c_i sa svojom pozicijom *i* nosi težinu r^i

$$c_{n-1}c_{n-2}\,c_{n-3}\dots\,c_1\,c_0.\,c_{-1}\,c_{-2}c_{-3}\dots\,c_{-k+1}\,c_{-k}$$

$$V=\sum_{i=-k}^{n-1}c_ir^i=\sum_{i=0}^{n-1}c_ir^i+\sum_{i=-k}^{-1}c_ir^i=CV+RV$$

$CV\ celobrojna\ vrednost\ \rightarrow c_{n-1}c_{n-2}\,c_{n-3}\dots\,c_1\,c_0$

$RV\ razlomljena\ vrednost \rightarrow 0.c_{-1}\,c_{-2}c_{-3}\dots\,c_{-k+1}\,c_{-k}$

0. - ima samo razlomljenu vrednost,
celobrojna vrednost jednaka 0

Celobrojna vrednost – dodatak VODEĆIH nula ne menja vrednost

$$c_{n-1}c_{n-2}\,c_{n-3}\dots\,c_1\,c_0 \leftrightarrow 00..00c_{n-1}c_{n-2}\,c_{n-3}\dots\,c_1\,c_0$$

Razlomljena vrednost – dodatak PRATEĆIH nula ne menja vrednost

$$0.\,c_{-1}\,c_{-2}c_{-3}\dots\,c_{-k+1}\,c_{-k} \leftrightarrow 0.\,c_{-1}\,c_{-2}c_{-3}\dots\,c_{-k+1}\,c_{-k}00..00$$

3

Bez obzira na osnovu pozicionog brojnog sistema uvek je $RV < 1$

$$RV=\sum_{i=-k}^{-1}c_ir^i$$

$$RV_{max}=\sum_{i=-k}^{-1}(c_i)_{max}r^i$$

$c_i \in \{0,1,2,\dots r-2, r-1\}$ $\qquad (c_i)_{max}=r-1$

$$RV_{max}=\sum_{i=-k}^{-1}(r-1)r^i=\sum_{i=-k}^{-1}\left(r^{i+1}-r^i\right)=(r^0-\cancel{r^{-1}})+(\cancel{r^{-1}}-\cancel{r^{-2}})+\cdots+\left(\cancel{r^{-k+2}}-\cancel{r^{-k+1}}\right)+\left(\cancel{r^{-k+1}}-r^{-k}\right)$$

$$RV_{max}=\left(1-r^{-k}\right)<1$$

Koliko će biti „blizu 1“ zavisi od broja upotrebljenih razlomljenih mesta za prikaz broja (normalno i od osnove ali razmišljamo o istoj osnovi)
NAPOMENA: Ovo važi za brojne sisteme sa celobrojnim osnovama

4

Prelazak iz jednog u drugi brojni sistem

Prelazak iz brojnog sistema sa osnovom *r* u decimalni brojni sistem

Ako je prikazan broj

$$c_{n-1}c_{n-2}\, c_{n-3}\dots\, c_1\, c_0.\, c_{-1}\, c_{-2}c_{-3}\dots\, c_{-k+1}\, c_{-k}$$

u brojnom sistemu sa osnovom *r*, što najčešće zapisujemo

$$(c_{n-1}c_{n-2}\, c_{n-3}\dots\, c_1\, c_0.\, c_{-1}\, c_{-2}c_{-3}\dots\, c_{-k+1}\, c_{-k})_r$$

Prelazak u decimalni brojni sistem (osnova 10 što je prirodno za nas) je direktno po izrazu

$$V = \sum_{i=-k}^{n-1} c_i r^i$$

Pri čemu se stepenovanje, množenje, sabiranje izvodi u decimalnom brojnom sistemu

PRIMER: $326.23_7 = ?_{10}$

$$326.23_7 = 3\cdot 7^2 + 2\cdot 7^1 + 6\cdot 7^0 + 2\cdot 7^{-1} + 3\cdot 7^{-2} = 167 + \frac{17}{49}$$

I verovatno bi smatrali da je ovo sasvim „korektan“ način prikazivanja. Tako su nas i terali da radimo.
Međutim razlomci „ne postoje“.
Želimo „standardan“ način prikazivanja.

$\frac{17}{49} = 0.346938775510204081632653061224 49\dots$

$326.23_7 = 167.34693877551020408163265306122449\dots_{10}$

Prikaz u jednom brojnom sistemu sa konačnim brojem cifara neće obavezno proizvesti prikaz u drugom brojnom sistemu takođe sa konačnim brojem cifara. Možda hoće, možda neće.

Prelazak iz decimalnog brojnog sistema u brojni sistem sa osnovom *r*

$$V_{10} = \sum_{i=-k}^{n-1} c_i r^i \qquad c_i \in \{0,1,2, \dots r-2, r-1\}$$

$$V_{10} = \sum_{i=0}^{n-1} c_i r^i + \sum_{i=-k}^{-1} c_i r^i = CV_{10} + RV_{10}$$

Celobrojna vrednost

$$CV_{10} = c_{n-1} \cdot r^{n-1} + c_{n-2} \cdot r^{n-2} + \ldots + c_1 \cdot r^1 + c_0 \cdot r^0$$

Razlomljena vrednost

$$RV_{10} = c_{-1} \cdot r^{-1} + c_{-2} \cdot r^{-2} + \ldots + c_{-k+1} \cdot r^{-k+1} + c_{-k} \cdot r^{-k}$$

Uočimo za celobrojnu vrednost

$$CV_{10} \div r = (c_{n-1} \cdot r^{n-1} + c_{n-2} \cdot r^{n-2} + \ldots + c_1 \cdot r^1 + c_0 \cdot r^0) \div r = c_{n-1} \cdot r^{n-2} + c_{n-2} \cdot r^{n-3} + \ldots + c_1 \cdot r^0 + \frac{c_0}{r}$$

$$\frac{c_0}{r} < 1 \qquad c_i \in \{0,1,2, \dots r-2, r-1\}$$

$$CV_{10} \div r = (CV_{10})_1 + \frac{c_0}{r} = (CV_{10})_1 \text{ i ostatak } c_0$$

Izdvojili smo cifru c_0 i nastavljamo dalje

$$(CV_{10})_1 \div r = (CV_{10})_2 + \frac{c_1}{r} = (CV_{10})_2 \text{ i ostatak } c_1$$

Izdvojili smo cifru c_1 i nastavljamo dalje …

Zaustavljamo se kada bude zadovoljen uslov

$$(CV_{10})_{n-1} < r \Rightarrow (CV_{10})_{n-1} = c_{n-1}$$

$(CV_{10})_n = 0$ Dobijali bi vodeće nule

DA LI POSTOJI PROBLEM KONAČNOG BROJA CIFARA

Da nećemo stići do kraja po datom uslovu

$$(CV_{10})_{n-1} < r \Rightarrow (CV_{10})_{n-1} = c_{n-1}$$

Kod celobrojnih vrednosti pošto uzastopno delimo sa r pitanje je da li uvek možemo naći prirodan broj n takav da bude zadovoljen uslov

$$\frac{CV_{10}}{r^n} < 1 \Rightarrow CV_{10} < r^n \qquad n \geq \log_r CV_{10}$$

Uočimo razlomljenu vrednost

$$RV_{10} \cdot r = \left(c_{-1} \cdot r^{-1} + c_{-2} \cdot r^{-2} + \ldots + c_{-k+1} \cdot r^{-k+1} + c_{-k} \cdot r^{-k}\right) \cdot r$$
$$= c_{-1} \cdot r^{0} + c_{-2} \cdot r^{-1} + \ldots + c_{-k+1} \cdot r^{-k+2} + c_{-k} \cdot r^{-k+1}$$

$$c_{-1} \geq 0 \qquad c_i \in \{0,1,2, \ldots r-2, r-1\}$$

$$RV_{10} \cdot r = c_{-1} + (RV_{10})_{-2} = \text{celobrojna vrednost } c_{-1} + (RV_{10})_{-2}$$

Izdvojili smo cifru c_{-1} i nastavljamo dalje

$$(RV_{10})_{-2} \cdot r = \text{celobrojna vrednost } c_{-2} + (RV_{10})_{-3}$$

Izdvojili smo cifru c_{-2} i nastavljamo dalje …

Zaustavljamo se kada bude zadovoljen uslov

$$(RV_{10})_{-k-1} = 0 \Rightarrow c_{-k-1} = 0$$

Stalno bi dobijali prateće nule

DA LI POSTOJI PROBLEM KONAČNOG BROJA CIFARA

Da nećemo stići do kraja po datom uslovu

$$(RV_{10})_{-k-1} = 0 \Rightarrow c_{-k-1} = 0$$

U bilo kojem brojnom sistemu razlomljeni deo može da se napiše kao

$$RV_r = c_{-1} \cdot r^{-1} + c_{-2} \cdot r^{-2} + \ldots + c_{-k+1} \cdot r^{-k+1} + c_{-k} \cdot r^{-k} = \frac{c_{-1} \cdot r^{k-1} + c_{-2} \cdot r^{k-2} + \ldots + c_{-k+1} \cdot r^{1} + c_{-k} \cdot r^{0}}{r^k}$$

Odnosno kao odgovarajuća celobrojna vrednost $RV_r = \dfrac{CV_r}{r^k}$

Ako je razlomljeni deo u decimalnom brojnom sistemu prikazan sa l cifara i smatramo da će u drugom brojnom sistemu biti prikazan sa konačnim brojem cifara k uslov se svodi na

$$\frac{(CV_{10})_l}{10^l} = \frac{(CV_r)_k}{r^k}$$

odnosno

$$(CV_r)_k = \frac{r^k}{10^l}(CV_{10})_l$$

Da li je uvek moguće zadovoljiti ovaj uslov. Odgovor je NE, kao što smo i videli a i videćemo.

Znači za razlomljeni deo uslov $(RV_{10})_{-k-1} = 0 \Rightarrow c_{-k-1} = 0$

A ako ga nije moguće postići: izračunat dovoljan broj cifara (šta god to za sada značilo)

PRIMER: $13.2_{10} = ?_2$

CELOBROJNA VREDNOST

CV:2	REZULTAT	OSTATAK
13:2	6	1
6:2	3	0
3:2	1	1
1:2	0	1
0:2	0	0

1101

RAZLOMLJENA VREDNOST

RV x 2	REZULTAT	CEO DEO
0.2 x 2	0.4	0
0.4 x 2	0.8	0
0.8 x 2	1.6	1
0.6 x 2	1.2	1
0.2 x 2	0.4	0
0.4 x 2	0.8	0
0.8 x 2	1.6	1
0.6 x 2	1.2	1
0.2 x 2	0.4	0
…	…	…

.001100110….

$$13.2_{10} = 1101.001100110\ldots_2$$

Što veći broj cifara u razlomljenom delu imaćemo tačnije „rezultat“ prelaska.
Apsolutno tačan nikada. Moramo se dogovoriti koji broj cifara uzimamo.
U ovom primeru. Za neke druge primere mogli bi da dobijemo i tačan rezultat prelaska. Na primer 0.5 ili 0.25 ili 0.75 ili ….

Primer prelaska $V_p = V_q$

Najbliže našem načinu razmišljanja $V_p \to V_{10} \to V_q$

Ne mora. Mi smo naviknuti od osnovnih škola na decimalni brojni sistem. Tablica sabiranja napamet. Tablica množenja napamet. I ti algoritmi računanja su nam postali urođeni, pa o njima i ne razmišljamo. Ali sada smo prinuđeni da bi „obučili“ naš digitalni sistem da se vratimo na ta računanja i ustanovimo algoritme.

$$236_7 = ?_2$$

Računanje radimo u brojnom sistemu sa osnovom 7

prvi korak		2:2 = 1 ostatak 0	$236_7 \div 2 = 1 \ldots$
drugi korak	$236_7 \div 2 = ?$	03:2 = 1 ostatak 1	$236_7 \div 2 = 11 \ldots$
treći korak	$236_7 \div 2 = ?$	16:2 = 6 ostatak 1	$236_7 \div 2 = 116$

$236_7 = ?_2$

CV:2	REZULTAT	OSTATAK
236:2	116	1
116:2	43	0
43:2	21	1
21:2	10	1
10:2	3	1
3:2	1	1
1:2	0	1

$236_7 = 1111101_2$

1111101

$$236_7 = 2 \cdot 7^2 + 3 \cdot 7^1 + 6 \cdot 7^0 = 125_{10}$$

$$1111101_2 = 1 \cdot 2^6 + 1 \cdot 2^5 + 1 \cdot 2^4 + 1 \cdot 2^3 + 1 \cdot 2^2 + 0 \cdot 2^1 + 1 \cdot 2^0 = 125_{10} = 127_{10} - 2_{10}$$

Sedam cifara – maksimalna vrednost 127 – fali samo $0x2^1$

Kompatibilni brojni sistemi

Kod kompatibilnih brojnih sistema osnove su u odnosu $p = q^k$

To olakšava prelazak iz jednog sistema u drugi.
Transformiše se svaka cifra zasebno.

$$CV_p = c_{n-1} \cdot p^{n-1} + c_{n-2} \cdot p^{n-2} + \ldots + c_1 \cdot p^1 + c_0 \cdot p^0$$

$$CV_p = c_{n-1} \cdot q^{k(n-1)} + c_{n-2} \cdot q^{k(n-2)} + \ldots + c_1 \cdot q^{k \cdot 1} + c_0 \cdot q^{k \cdot 0}$$

$$c_i \in \{0,1,2, \ldots p-2, p-1\} = \{0,1,2, \ldots q^k - 2, q^k - 1\}$$

$$c_i = b_{k-1} \cdot q^{k-1} + b_{k-2} \cdot q^{k-2} + \cdots + b_1 \cdot q^1 + b_0 \cdot q^0$$

$$b_i \in \{0,1,2, \ldots q-2, q-1\}$$

$$CV_q = b_{(n-1)(k-1)} \cdot q^{kn-1} + b_{(n-1)(k-2)} \cdot q^{kn-2} + \ldots + b_{0,1} \cdot q^1 + b_{0,0} \cdot q^0$$

Važi i obrnuto. Kada se sa manje osnove ide na veću.
Grupišu se cifre manje osnove u grupe od *k* i ta grupa se prikaže cifrom veće osnove.

Kompatibilni brojni sistemi

Nama zanimljivi binarni, oktalni i heksadecimalni

binarni $r = 2$ $c_i \in \{0,1\}$

oktalni $r = 8 = 2^3$ $c_i \in \{0,1,2,3,4,5,6,7\}$

heksadecimalni $r = 16 = 2^4$ $c_i \in \{0,1,2,3,4,5,6,7,8,9,A,B,C,D,E,F\}$

Kompatibilni

binarni $\longleftrightarrow$ oktalni

binarni $\longleftrightarrow$ heksadecimalni

17

k=3

Oktalna cifra	U binarnom
0	000
1	001
2	010
3	011
4	100
5	101
6	110
7	111

k=4

Heksadecimalna cifra	U binarnom
0	0000
1	0001
2	0010
3	0011
4	0100
5	0101
6	0110
7	0111
8	1000
9	1001
A	1010
B	1011
C	1100
D	1101
E	1110
F	1111

18

PRIMER $1AC3_{16} =?_2$

Svaku cifru za sebe $1AC3_{16} = 0001\ 1010\ 1100\ 0011_2$

Pa možemo da izbrišemo vodeće nule $= 0001\ 1010\ 1100\ 0011_2 = 1101011000011_2$

PRIMER $10100010010101101_2 =?_{16}$

Da bi olakšali posao pravimo grupe od po četiri cifre počevši sa desne strane

$1\ 0100\ 0100\ 1010\ 1101_2 = 0001\ 0100\ 0100\ 1010\ 1101_2$

Dodali smo vodeće nule da bi dobili grupe od četiri cifre

$0001\ 0100\ 0100\ 1010\ 1101_2 = 144AD_{16}$

Potpuno identično binarni u oktalni i obrnuto samo su nam grupe sa po 3 cifre

Ako postoji razlomljeni deo broja

Sve isto osim što se grupisanje radi:
- za celobrojnu vrednost na levo od tačke
- za razlomljenu vrednost na desno od tačke

PRIMER $1A.3C_{16} =?_2$

Svaku cifru za sebe $1A.3C_{16} = 0001\ 1010\ .\ 0011\ 1100_2$

Pa možemo da izbrišemo vodeće i prateće nule $= 0001\ 1010\ .\ 0011\ 1100_2 = 11010.001111_2$

PRIMER $101100.1011011_2 =?_{16}$

Da bi olakšali posao pravimo grupe od po četiri cifre

$10\ 1100\ .\ 1011\ 011_2 = 0010\ 1100\ .\ 1011\ 0110_2$

Dodali smo vodeće i prateće nule da bi dobili grupe od četiri cifre

$0010\ 1100\ .\ 1011\ 0110_2 = 2C.B6_{16}$

Potpuno identično binarni u oktalni i obrnuto samo su nam grupe sa po 3 cifre

Prikaz brojeva u digitalnom sistemu

Konačna dužina prikaza – konačna dužina reči

Digitalni sistem radi sa apstraktnim signalima logičke nule i logičke jedinice

$$A = \{"0", "1"\} \qquad S \in A$$

Jako pojednostavljen model dela digitalnog sistema koji čuva i obrađuje informacije sadržane u signalima

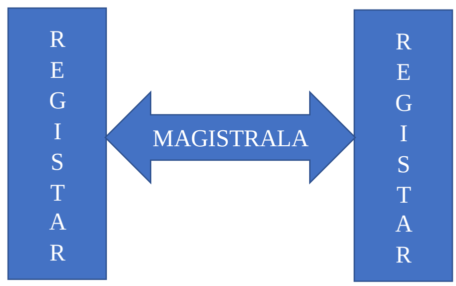

Informacije se čuvaju u registrima

Informacije se razmenjuju putem magistrale

21

Informacije u registrima su prikazane logičkim nulama i logičkim jedinicama

Preko magistrale se prenose informacije u vidu logičkih nula i logičkih jedinica

RELAN FIZIČKI SVET

Broj informacija u registrima KONAČAN

I_{n-1}	I_{n-2}	I_{n-3}	.	.	.	.	I_1	I_0
„0" ili „1"	*„0" ili „1"*	*„0" ili „1"*					*„0" ili „1"*	*„0" ili „1"*

Broj informacija koje je moguće preneti magistralom KONAČAN

N fizičkih linija veze

N konačan broj

„0"

ili

„1"

22

Jedna ćelija registra – BIT – najmanja količina informacija *b*

Grupa od četiri bita – NIBBLE – $b_3\ b_2\ b_1\ b_0$

Grupa od osam bita – BYTE – $b_7\ b_6\ b_5\ b_4\ b_3\ b_2\ b_1\ b_0$

Grupa od dva bajta, 16 bita - WORD

Grupa od dve reči, 32 bita – DOUBLE WORD

8 – bitni registar

D_7	D_6	D_5	D_4	D_3	D_2	D_1	D_0
b_7	b_6	b_5	b_4	b_3	b_2	b_1	b_0

ISTO VAŽI ZA MAGISTRALU

Na poziciji D_i nalazi se informacija sadržana u bitu b_i

Bit b_i nosi informaciju …

b_7 – Most Significant Bit – MSB – bit najveće težine

b_0 – Least Significant Bit – LSB – bit najmanje težine

Primer: Koje informacije se nalaze u registru

D_7	D_6	D_5	D_4	D_3	D_2	D_1	D_0
„0“	„1“	„1“	„0“	„1“	„0“	„0“	„0“

Odgovor: ???

Možda je logička jedinica na poziciji D_6 informacija da je napolju toplo. Ali sto tako možda je i informacija da treba uključiti svetlo. A možda je …

KO daje značenje tim bitima. PROJEKTANT sistema. On je projektovao sistem, odnosno gde se nalazi ta informacija, šta znači, kako je obrađena i smeštena na tu poziciju itd…

A možda je ta informacija, kompletna, i vrednost nekog broja

Ako naš digitalni sistem treba da obrađuje i čuva vrednosti u obliku brojeva onda je logično da „radi“ u binarnom brojnom sistemu.

Logična je veza
logička nula = binarna nula
logička jedinica = binarna jedinica

Iz tog razloga više nećemo stavljati apostrofe

D_7	D_6	D_5	D_4	D_3	D_2	D_1	D_0
0	1	1	0	1	0	0	0

Kao što smo rekli u fazi projektovanja smo dali značenje tim bitima – logička informacija ili cifra

Pa ako je to broj onda je njegova vrednost

$$01101000_2 = 68_{16} = 0x68 = x68 = 68h = 104_{10}$$

JESTE LI SIGURNI?

GDE JE TAČKA OSNOVE – U OVOM SLUČAJU BINARNA TAČKA

Možda je u registru celobrojna vrednost, možda samo razlomljena vrednost a možda i broj koji ima i celobrojnu i razlomljenu vrednost

D_7	D_6	D_5	D_4	D_3	D_2	D_1	D_0
0	1	1	0	1	0	0	0

Raspolažemo samo sa 0 i 1

Tačku ne možemo označiti sa 0 ili 1, nemoguće ju je razlikovati od cifara

POZICIJU BINARNE TAČKE JE PREDVIDEO PROJEKTANT
I TA INFORMACIJA MORA DA NAM BUDE POZNATA

Znači pored informacije da se u registru nalazi broj potrebna nam je i informacija gde se nalazi binarna tačka

Na primer
1. iza bita D_5 pa je binarna vrednost 011.01000
2. ili iza bita D_0 što je u stvari značenje da je u registru celobrojna vrednost
3. ili ispred bita D_7 što je u stvari značenje da u registru razlomljena vrednost
4. ili …

DIGRESIJA

D_7	D_6	D_5	D_4	D_3	D_2	D_1	D_0
0	1	1	0	1	0	0	0

Na primer
1. iza bita D_5 pa je binarna vrednost 011.01000
2. ili iza bita D_0 što je u stvari značenje da je u registru celobrojna vrednost
3. ili ispred bita D_7 što je u stvari značenje da u registru razlomljena vrednost
4. ili …

Uočite da na osnovu naših prethodnih zapažanja kako možemo posmatrati razlomljeni deo

$$RV_r = c_{-1} \cdot r^{-1} + c_{-2} \cdot r^{-2} + \ldots + c_{-k+1} \cdot r^{-k+1} + c_{-k} \cdot r^{-k} = \frac{c_{-1} \cdot r^{k-1} + c_{-2} \cdot r^{k-2} + \ldots + c_{-k+1} \cdot r^{1} + c_{-k} \cdot r^{0}}{r^k}$$

odnosno kao odgovarajuća celobrojna vrednost $RV_r = \dfrac{CV_r}{r^k}$

I u ovom slučaju broj u registru možemo posmatrati kao celobrojnu *CV* vrednost a kada znamo položaj binarne tačke onda je stvarna vrednost

1. iza bita D_5 pa je vrednost $\dfrac{CV}{2^5}$

2. ili iza bita D_0 pa je vrednost *CV*

3. ili ispred bita D_7 pa je vrednost $\dfrac{CV}{2^8}$

Da li smo sa ovim prethodnim jednoznačno odredili brojnu vrednost?

NEGATIVNE VREDNOSTI BROJEVA?

Do sada nam nisu bile od interesa. Naš zapis je *–V.* Prilikom prelaska iz brojnog sistema sa osnovom p u brojni sistem sa osnovom q nekako smo podrazumevalo da ćemo to raditi preko apsolutnih vrednosti i samo menjati znak

$$-V_P = -(V_P) = -(V_q) = -V_q$$

Na raspolaganju nam je bio simbol, znak, - i nismo uočili da bi tu mogao da se pojavi neki problem

Ovo važi i za binarni brojni sistem, ali ne i za onaj koji se koristi u digitalnim sistemima.
Nema posebnog logičkog nivoa za simbol -. Znači moraju da se koriste logičke nule i jedinice i neka definisanja od strane projektanta kao za binarnu tačku. Moramo da KODUJEMO negativne vrednosti brojeva.

Radi jednostavnosti posmatraćemo četvorobitni digitalni sistem. Dužina registara i širina magistrala je 4 bita. Broj mogućih kombinacija, kodova, sa 4 bita je 16. Logično, dobro, je da pola kodova bude rezervisano za pozitivne a pola za negativne brojeve. I za početak ćemo posmatrati samo celobrojne vrednosti.

Kod $D_3D_2D_1D_0$	Samo pozitivni	Znak i apsolutna vrednost
0000	0	0
0001	1	1
0010	2	2
0011	3	3
0100	4	4
0101	5	5
0110	6	6
0111	7	7
1000	8	-0
1001	9	-1
1010	10	-2
1011	11	-3
1100	12	-4
1101	13	-5
1110	14	-6
1111	15	-7

Bit D_3 je bit znaka

D_3=0 – pozitivna vrednost

D_3=1 – negativna vrednost

Biti D_2 D_1 D_0 su cifre pozitivnog trobitnog binarnog broja. Apsolutna vrednost.

29

Kod $D_3D_2D_1D_0$	Samo pozitivni	Sa ofsetom -8
0000	0	-8
0001	1	-7
0010	2	-6
0011	3	-5
0100	4	-4
0101	5	-3
0110	6	-2
0111	7	-1
1000	8	0
1001	9	1
1010	10	2
1011	11	3
1100	12	4
1101	13	5
1110	14	6
1111	15	7

Biti D_3 D_2 D_1 D_0 su cifre pozitivnog četvorobitnog binarnog broja.

Prava vrednost se dobija kada se na tu vrednost doda ofset -8.

30

Kod $D_3D_2D_1D_0$	Samo pozitivni	Prvi komplement
0000	0	0
0001	1	1
0010	2	2
0011	3	3
0100	4	4
0101	5	5
0110	6	6
0111	7	7
1000	8	-7
1001	9	-6
1010	10	-5
1011	11	-4
1100	12	-3
1101	13	-2
1110	14	-1
1111	15	-0

Pozitivni brojevi su sa bitom D_3=0.

Negativna vrednost se dobija tako što se od maksimalne vrednosti koda, oduzme odgovarajuća pozitivna vrednost.

$$-3 = 1111 - 0011 = 1100$$

Bit D_3 će biti bit znaka znaka
= 0 pozitivna vrednost
= 1 negativna vrednost

Kod $D_3D_2D_1D_0$	Samo pozitivni	Drugi komplement
0000	0	0
0001	1	1
0010	2	2
0011	3	3
0100	4	4
0101	5	5
0110	6	6
0111	7	7
1000	8	-8
1001	9	-7
1010	10	-6
1011	11	-5
1100	12	-4
1101	13	-3
1110	14	-2
1111	15	-1

Pozitivni brojevi su sa bitom D_3=0.

Negativna vrednost se dobija tako što se od maksimalne vrednosti koda +1, oduzme odgovarajuća pozitivna vrednost.

$$-3 = 1111 + 1 - 0011 = 1100\text{+1=1101}$$

Bit D_3 će biti bit znaka znaka
= 0 pozitivna vrednost
= 1 negativna vrednost

Komplement maksimalne vrednosti i komplement osnove

Ova dva pojma se uvode u nedostatku simbola, znaka, minus kako bi se prikazali i negativni brojevi, a koji će omogućiti da se na „lak“ način izvode aritmetičke operacije i sa pozitivnim i sa negativnim brojevima.

U opštem slučaju za brojni sistem sa osnovom *r* i prikazom sa dužinom reči *n* (broj cifara) komplement maksimalne vrednosti, odnosno prikaz negativnog broja je

$$-V \equiv (r^n - 1) - V$$

U binarnom brojnom sistemu – komplement jedinice ili prvi komplement

Zanimljiv pošto se dobija direktnim invertovanjem vrednosti bita

$$111 \ldots 11 - b_{n-1}b_{n-2}\, b_{n-3} \ldots\, b_1\, b_0 = \overline{b_{n-1}}\,\overline{b_{n-2}}\,\overline{b_{n-3}} \ldots \overline{b_1}\,\overline{b_0}$$

PRIMER: u decimalnom brojnom sistemu sa tri cifre broj različitih vrednosti je 1000. Ako vrednosti od 0 do 499 smatramo pozitivnim onda će negativna vrednost -123 biti prikazana u komplementu 9tke kao

$$-123 \equiv 999 - 123 = 876$$

Odnosno vodeće cifre 0,1,2,3,4 će biti za pozitivne brojeve a 5,6,7,8,9 za negativne brojeve

U opštem slučaju za brojni sistem sa osnovom *r* i prikazom sa dužinom reči *n* (broj cifara) komplement osnove, odnosno prikaz negativnog broja jec

$$-V \equiv r^n - V = (r^n - 1) - V + 1$$

U binarnom brojnom sistemu – komplement dvojke ili drugi komplement

Zanimljiv pošto se dobija direktnim invertovanjem vrednosti bita i dodatkom 1 a i videćemo da je „prirodan“ za aritmetičke operacije

$$111 \ldots 11 + 1\; - b_{n-1}b_{n-2}\, b_{n-3} \ldots\, b_1\, b_0 = \overline{b_{n-1}}\,\overline{b_{n-2}}\,\overline{b_{n-3}} \ldots \overline{b_1}\,\overline{b_0}{+}1$$

PRIMER: u decimalnom brojnom sistemu sa tri cifre broj različitih vrednosti je 1000. Ako vrednosti od 0 do 499 smatramo pozitivnim onda će negativna vrednost -123 biti prikazana u komplementu 9tke kao

$$-123 \equiv 1000 - 123 = 877$$

Odnosno vodeće cifre 0,1,2,3,4 će biti za pozitivne brojeve a 5,6,7,8,9 za negativne brojeve

Komplement maksimalne vrednosti – dva prikaza za nulu

Komplement osnove – nejednak broj pozitivnih i negativnih vrednosti izuzimajući nulu
Maksimalna apsolutna negativna vrednost veća od maksimalnog pozitivnog broja

Ako je broj negativan, njegova apsolutna vrednost se dobija istim komplementiranjem.

Znači moramo znati i na koji način su prikazane negativne vrednosti.

$$111\ldots11-\overline{b_{n-1}}\,\overline{b_{n-2}}\,\overline{b_{n-3}}\ldots\overline{b_1}\,\overline{b_0}=b_{n-1}\,b_{n-2}\,b_{n-3}\ldots b_1\,b_0$$

$$111\ldots11+1\ -\overline{b_{n-1}}\,\overline{b_{n-2}}\,\overline{b_{n-3}}\ldots\overline{b_1}\,\overline{b_0}+1=b_{n-1}b_{n-2}\,b_{n-3}\ldots b_1\,b_0$$

35

UOČITE

Za računanje negativnih vrednosti u drugom komplementu binarnog brojnog sistema

Znamo da je prikaz broja negativan

Pravu vrednost dobijamo komplementiranjem i stavljanjem znaka minus ispred

$$-(2^n-b_{n-1}b_{n-2}\,b_{n-3}\ldots b_1\,b_0)=-(2^n-b_{n-1}2^{n-1}-b_{n-2}\,b_{n-3}\ldots b_1\,b_0)=$$
$$=-\big((2-b_{n-1})2^{n-1}-b_{n-2}\ \,b_{n-3}\ldots b_1\,b_0\big)=-(2-b_{n-1})2^{n-1}+b_{n-2}b_{n-3}\ldots b_1\,b_0=$$
$$=(b_{n-1}-2)2^{n-1}+b_{n-2}b_{n-3}\ldots b_1\,b_0$$

$$b_{n-1}=1$$

$$-b_{n-1}\,2^{n-1}+b_{n-2}b_{n-3}\ldots b_1\,b_0$$

PRELAZAK

$$(-b_{n-1})\ b_{n-2}b_{n-3}\ldots b_1\,b_0$$

36

Uočite razlike
Drugi komplement u odnosu sa ofsetom

	Drugi komplement	Sa ofsetom
-8	1000	0000
-7	1001	0001
-6	1010	0010
-5	1011	0011
-4	1100	0100
-3	1101	0101
-2	1110	0110
-1	1111	0111
0	0000	1000
1	0001	1001
2	0010	1010
3	0011	1011
4	0100	1100
5	0101	1101
6	0110	1110
7	0111	1111

37

Ako je u sadržaju registra i razlomljena vrednost

Zbog negativnih brojeva i rezervisanja MSB za bit znaka,
maksimalna pozicija tačke je iza MSB

Prikaz negativnih brojeva, komplementiranje itd… radimo kao da su u pitanju celobrojne vrednosti

Zbog načina prikazivanja uvek važi $RV_r = \frac{CV_r}{r^k}$

PRIMER sa 4 bita i fiksnom tačkom iza MSB da prikažemo -0.75 u drugom komplementu

Pozitivan broj 0.75 je prikazan kao 0.110
U registru 0110 (6 podeljeno sa 8)

Negativna vrednost -6 u drugom komplementu je 1010
A ono što smo malopre videli

$$-1 \cdot 2^0 + 0 \cdot 2^{-1} + 1 \cdot 2^{-2} + 0 \cdot 2^{-3} = -0.75$$

38

SVE OVO DO SADA JE PRIKAZ BROJEVA SA FIKSNOM TAČKOM

POSTOJI PRIKAZ BROJEVA I SA POKRETNOM TAČKOM

FLOATING POINT NUMBER

Broj prikazan u formatu sa pokretnom tačkom ima dva registra ili jedna registar u kojem su dva dela
Mantisa i eksponent

$$V = mantisa \times osnova^{eksponent}$$

U binarnom brojnom sistemu
Mantisa - označeni binarni broj znak i apsolutna vrednost sa fiksnom tačkom iza MSB
Eksponent – označeni binarni broj, celobrojna vrednost, sa ofsetom koji je definisan standardom

Dozvoljava veće opsege i tačnost prikazivanja.